

УДК 349.6:346.2

DOI 10.36919/3041-1149(Print).6-7.2025.51-57

О. А. Рассомахіна,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри права,

ПВНЗ «Європейський університет»

email: olha.rassomakhina@e-u.edu.ua

ORCID 0000-0003-2862-8169

Researcher ID: AEW-2296-2022

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ДЛЯ СФЕРИ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У статті проаналізовано положення законодавства України та практичні підходи стосовно охорони довкілля в умовах воєнного стану. Проаналізовано основні нормативно-правові акти в цій сфері й узагальнено їхні положення. Визначено основні законодавчі новели в цій сфері. Надано оцінку стану правового регулювання в цій сфері та проблемам, які виникають у процесі реалізації механізму правового регулювання охорони навколишнього природного середовища.

Метою статті є висвітлення законодавчих засад правової охорони навколишнього природного середовища в умовах воєнного стану й окремих аспектів реалізації цього механізму; проаналізувати відповідні зміни та новели в законодавстві щодо цього питання.

У процесі дослідження використовувалися філософські та загальнонаукові методи пізнання, зокрема загальносоціологічний, історичний, формально-логічний, системно-функціональний і спеціально-юридичний методи.

Обґрунтовано, що на міжнародному та національному рівнях створено розгалужену систему правового регулювання охорони навколишнього природного середовища та прийнято достатню кількість правил у цій сфері. Зроблено висновок, що правове регулювання охорони навколишнього природного середовища в умовах воєнного стану вимагає гнучкості та адаптації до нових умов. Законодавство України має містити механізми для швидкого реагування на екологічні катастрофи й ефективного управління ресурсами. Усі ці зміни мають враховувати нові реалії господарювання в умовах війни, коли потрібно поєднувати принципи збереження довкілля та забезпечення безпеки підприємств і громадян.

Ключові слова: охорона навколишнього природного середовища, довкілля, природні ресурси, екологічні збитки, сталий розвиток, суб'єкти господарювання.

Постановка проблеми та її актуальність. Військове вторгнення Російської Федерації на територію України 24 лютого 2022 року та постійна пролонгація воєнного стану в нашій державі на наступні періоди спричинили багато негативних наслідків для усіх сфер життя українського суспільства й для екологічної сфери, зокрема. Ці несприятливі наслідки породили ряд глобальних і правових проблем, які вивчає юридична наука. Одними із них стали проблеми, пов'язані із реалізацією правового механізму охорони навколишнього природного середовища в цей особливий період, зі створенням умов для збереження природних ресурсів України та забезпеченням права кожного на безпечне для життя та здоров'я довкілля. В умовах війни питання правового регулювання охорони навколишнього природного середовища набувають особливої гостроти, адже бойові дії спричиняють значні екологічні збитки, руйнують екосистеми, спричиняють забруднення природних ресурсів і водночас створюють додаткове навантаження для сфери господарювання й господарюючих суб'єктів. Водночас екологічна безпека та стабільний розвиток є стратегічними напрямками державної політики, що закріплено як у Конституції України, так і окремих законах. Зі змісту статей 16 та 50 Конституції України, статті 3 Закону України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII «Про основи національної безпеки України»

можна зробити висновок, що забезпечення екологічної безпеки та сталого розвитку залишається стратегічним пріоритетом держави, що вимагає підтримки належного механізму правового регулювання зазначеної сфери.

Ще до повномасштабного військового вторгнення РФ на територію України в Законі України від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» були зафіксовані негативні для навколишнього природного середовища України наслідки, заподіяні воєнними діями на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей: порушення екологічної рівноваги та небезпечні зміни стану довкілля; знищення ландшафтів і рослинності у зв'язку з використанням військової техніки; а також зазначено про потребу в проведенні екологічного моніторингу цих територій із залученням міжнародних екологічних експертів тощо.

Російсько-українська війна спричинила ряд масштабних екологічних катастроф в Україні, серед яких: випадки загибелі кількох тисяч дельфінів в акваторії Чорного моря впродовж усього часу війни; підлив Каховської дамби в червні 2023 року; отруєння річки Десна в серпні 2024 року; збільшення кількості лісових пожеж упродовж усього часу війни; збільшення кількості викидів парникових газів за увесь час війни до 230 мільйонів тонн; захоплення та обстріли промислових об'єктів (Курахівської ТЕС, Запорізької АЕС, обстріли Чорнобильської АЕС та її зони відчуження тощо), що призводять до перебоїв з електропостачанням і можуть спричинювати ядерні аварії, створюють загрозу ядерного тероризму. Екологічні загрози, які виникли в Україні внаслідок російського повномасштабного вторгнення, посилюються через те, що руйнувань зазнають промислові об'єкти країни. Згідно із даними Концепції Державної цільової екологічної програми моніторингу довкілля, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 7 липня 2023 року № 610-р, від початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації фіксуються злочини проти довкілля. Тільки за шість місяців війни їх зафіксовано більше двох тисяч і нараховано збитків на суму 395 мільярдів гривень.

Екологічні катастрофи, що сталися під час війни в Україні, мають серйозний негативний вплив на суб'єктів господарювання, створюючи безліч економічних, юридичних і соціальних проблем. Вони ускладнюють ведення бізнесу, руйнують інфраструктуру та перешкоджають нормальному функціонуванню економіки. Влучання в промислові об'єкти, атомні електростанції, підприємства хімічної та металургійної галузей призводять до руйнування критично важливої інфраструктури, що зупиняє виробництво та знижує рівень продуктивності підприємств. Пошкоджена інфраструктура потребує значних коштів для відновлення, що може бути непосильним для суб'єктів господарювання, особливо малих і середніх підприємств.

Основними викликами у сфері правового забезпечення охорони навколишнього природного середовища в умовах воєнного стану стали проблеми: адаптації національного законодавства до умов воєнного часу; пошуку балансу між екологічними вимогами та господарською діяльністю підприємств, які працюють у складних кризових умовах; пошуку ефективних механізмів відшкодування екологічної шкоди, заподіяної внаслідок бойових дій, зокрема механізмів міжнародно-правової відповідальності за екологічні злочини періоду війни.

Актуальність цього дослідження зумовлена потребою в пошуку ефективних правових механізмів мінімізації екологічних наслідків війни та створення умов для ефективного розвитку й функціонування господарюючих суб'єктів в умовах екологічних криз і забруднення навколишнього природного середовища та його наслідків. У зв'язку з цим важливо проаналізувати чинне законодавство у сфері охорони навколишнього природного середовища, виявити його недоліки та запропонувати способи вдосконалення правового регулювання охорони довкілля в умовах воєнного стану.

Усе вищезазначене спричинило започаткування такого напрямку дослідження, як проблематика правового регулювання охорони навколишнього природного середовища в умовах війни, та потребу у виявленні особливостей його механізму та вивченні окремих практичних випадків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про актуальність обраної теми. Засади державної екологічної політики й охорони навколишнього природного середовища в умовах російсько-української війни досить широко висвітлені в науковій та практичній літературі

юридичного напрямку. Зокрема, питання правового забезпечення екологічної безпеки в умовах воєнного стану дослідили в своїй публікації О. Ю. Макаренко та Н. А. Макаренко [2]. Проблеми забезпечення екологічної безпеки держави в умовах сьогодення в адміністративно-правовому розрізі розглянули в своїй публікації О. Г. Рувін та К. О. Дубова [4]. На державну екологічну політику, її стан і напрями вдосконалення звернула увагу в своїй статті Г. П. Трегубенко [5]. Авторка влучно наголосила про наявність системних проблем реалізації державної екологічної політики, зокрема щодо впровадження загальнодержавних і регіональних стратегічних пріоритетів розвитку, для вирішення яких потрібно оновлення механізмів впровадження екологічної політики [5, с. 111]. Питання державної екологічної політики України у сфері охорони навколишнього природного середовища піднімала також у своїй науковій праці Н. В. Троцюк [6]. На обмеження екологічних прав і свобод людини в умовах воєнного стану звернули увагу Ю. С. Шемшученко та Д. Д. Гриньо [7]. Автори підкреслили, що навколишнє середовище можна віднести до вічних, безцінних благ людини та людства загалом, воно виконує в житті та діяльності особи економічну, соціальну й екологічну функції [7, с. 202]. Про потребу в забезпеченні права людини на безпечне довкілля в умовах воєнного стану зазначила в своїй публікації І. М. Алмаші [1]. Питанням правового забезпечення раціонального природокористування в умовах воєнного стану присвячена наукова публікація Н. І. Петрецької [3]. Авторка підкреслила, що в умовах правового режиму воєнного стану здійснюється адаптаційне природокористування з дотриманням принципу «не нашкодити» [3, с. 30].

Загалом проблематика інституту правової охорони навколишнього природного середовища в умовах воєнного стану в наукових публікаціях юридичного спрямування висвітлена досить добре. Фахівці зосереджують свою увагу на виокремленні пріоритетних напрямів державної екологічної політики на сьогодні, її принципів, окремих інструментів, принципів природокористування, на характеристиці значної кількості нормативно-правових актів, які регулюють таке питання. Попри це, в умовах постійної невизначеності та нестабільності суспільного життя, зумовлених воєнними діями, теоретико-практичні дослідження правового регулювання охорони навколишнього природного середовища в умовах воєнного стану та способи подолання екологічних криз суб'єктами господарювання залишаються актуальними як для науки екологічного, так і господарського права, їм усе ще не вистачає комплексного та системного погляду на питання побудови механізму ефективної охорони довкілля впродовж війни й у післявоєнний період.

Метою дослідження є висвітлення законодавчих засад правової охорони навколишнього природного середовища в умовах воєнного стану та окремих аспектів реалізації цього механізму; проаналізувати відповідні зміни й новели в законодавстві з цього питання.

У процесі дослідження використовувалися філософські та загальнонаукові методи пізнання, зокрема загальносоціологічний, історичний, формально-логічний, системно-функціональний і спеціально-юридичний методи.

Виклад основного матеріалу. В умовах воєнного стану в Україні відбулась актуалізація чинного законодавства України у сфері охорони навколишнього природного середовища та процесу його адаптації до реалій війни. Історично одним із перших законів у сфері охорони довкілля став Закон України від 25 червня 1991 року № 1264-VII «Про охорону навколишнього природного середовища», положення якого за сучасних умов набувають особливої актуальності щодо захисту довкілля від негативних впливів військових дій. Зокрема, розділ XI цього Закону присвячено заходам забезпечення екологічної безпеки, в якому визначено екологічні вимоги до різних видів діяльності, охоплюючи інвестиційну, господарську, містобудівну та військову. В умовах війни ці вимоги стають критично важливими для мінімізації шкоди навколишньому природному середовищу, спричиненої бойовими діями, руйнуванням інфраструктури, застосуванням вибухових речовин тощо. Відповідно до ч. 2 ст. 58 цього Закону вимоги екологічної безпеки повинні додержуватися під час дислокації військових частин, переміщення військ, крім випадків особливих ситуацій (наприклад, бойових дій). Актуальними є положення Закону про: 1) вимоги екологічної безпеки стосовно певних видів діяльності та об'єктів (ст. 51–59); 2) вимоги щодо ліквідації наслідків екологічних катастроф (ст. 65–66); 3) державний і громадський контроль у галузі охорони навколишнього природного середовища (ст. 20–21);

4) відповідальність за екологічні правопорушення (ст. 68–70). Водночас для адаптації цього Закону до умов воєнного стану його зміст доцільно було б доповнити такими положеннями: 1) про заходи реагування на масштабні забруднення довкілля, спричинені військовими діями; 2) про спеціальні екологічні стандарти для ведення бойових дій; 3) про правила використання небезпечних речовин, які спричиняють довготривалі забруднення; 4) щодо механізму екологічного відновлення країни після війни; 5) про заходи екологічного моніторингу в умовах воєнних дій; 6) про механізм оцінки завданої довкіллю внаслідок ведення бойових дій шкоди, який враховує міжнародні стандарти; 7) про механізм міжнародного позову для відшкодування екологічних збитків, завданих державою-агресором, які загалом дають змогу краще пристосувати його до потреб воєнного стану.

Закон України від 16 жовтня 1992 року № 2707-XII «Про охорону атмосферного повітря» є важливим в умовах воєнного стану, оскільки бойові дії спричиняють значне забруднення повітря (через вибухи, пожежі на нафтобазах, руйнування промислових об'єктів, горіння боєприпасів і військової техніки, масштабні пожежі на лісових і сільськогосподарських угіддях), що негативно впливає на здоров'я людей та екосистеми. Цей Закон регулює відносини щодо промислових і транспортних викидів, але не враховує специфічні воєнні загрози. Тому його варто доповнити положеннями про оперативний екологічний моніторинг забруднення повітря в зонах бойових дій; про заходи очищення повітря; про критерії оцінки небезпечних територій (зон) та механізм евакуації з них у разі сильного забруднення; про механізми оцінки екологічних збитків, завданих забрудненням повітря. Також потрібно затвердити Методику розрахунку розмірів відшкодування збитків, які заподіяні державі в результаті наднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря внаслідок воєнних дій, аналогічно до тієї, що існує для мирного часу.

Закон України від 18 січня 2011 року № 2245-III «Про об'єкти підвищеної небезпеки» має особливе значення в умовах війни, оскільки регулює діяльність підприємств, які можуть становити підвищену загрозу для життя, здоров'я людей і довкілля (є об'єктами підвищеної небезпеки). Закон визначає вимоги до діяльності зазначених підприємств, заходи безпеки цих об'єктів та порядок дій у випадку виникнення аварій. Закон України «Про об'єкти підвищеної небезпеки» доцільно вдосконалити, внісши до переліків об'єктів підвищеної небезпеки не лише єдиний майновий комплекс підприємства, а й об'єкти, які зруйновані чи пошкоджені внаслідок бойових дій; запровадити обов'язковий екологічний моніторинг територій, де велися або ведуться бойові дії, на яких розташовані пошкоджені об'єкти підвищеної небезпеки; визначити механізми швидкого реагування на техногенні аварії, спричинені військовими діями.

Закон України від 17 лютого 2011 року № 3038-VI «Про регулювання містобудівної діяльності» передбачає здійснення загальної та стратегічної екологічної оцінки містобудівної документації й дотримання екологічних нормативів під час здійснення містобудівної діяльності, залучення до експертизи проєктів будівництва експертів з екології. Закон сприяє забезпеченню швидкої, безпечної та ефективної відбудови країни під час війни та після її завершення.

Повітряний кодекс України від 19 травня 2011 року № 3393-VI також містить норми, які можуть бути застосовані для подолання екологічних проблем війни, зокрема забезпечують здійснення контролю за викидами під час експлуатації повітряних суден (ст. 84), регулюють порядок проведення рятувальних операцій (ст. 82) та порядок відновлення інфраструктури (ст. 76). Екологічна безпека є складовою частиною безпеки авіації (ч. 1 ст. 10). Повітряний кодекс України можна було б доповнити нормами щодо подолання екологічних загроз, спричинених військовими діями.

Кодекс цивільного захисту України від 2 жовтня 2012 року № 5403-IV виділяє такий різновид надзвичайних ситуацій, як воєнні (пункт 4) ч. 2 ст. 5), та визначає, відповідно до внесених 2022 року змін, додатково й завдання державної системи цивільного захисту в особливий період воєнного стану й у відбудовний період (ст. 8); а також встановлює вимоги щодо дотримання техногенної безпеки (ст. 52); передбачає створення та функціонування автоматизованих систем раннього виявлення загрози виникнення надзвичайних ситуацій і сповіщення населення в разі їх виникнення (ст. 53); визначає систему державного нагляду й контролю у сфері техногенної та пожежної безпеки (глава 14 розділу III); закріплює порядок реагування на надзвичайні

ситуації та ліквідації їх наслідків (розділ IV); визначає заходи соціального захисту та відшкодування матеріальних збитків постраждалим унаслідок надзвичайної ситуації (глава 16 розділу IV). Загалом Кодекс має важливе значення для подолання проблем війни, зокрема екологічних проблем, визначає організаційні заходи, які сприяють збереженню довкілля.

Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» від 23 травня 2017 року № 2059-VIII визначає порядок оцінки можливого впливу на навколишнє середовище та забезпечення екологічної безпеки в процесі ухвалення рішень про провадження господарської діяльності. У контексті війни цей Закон може застосовуватися лише для подолання екологічних ризиків, спричинених у результаті господарської діяльності суб'єктів господарювання. Відповідно до абзацу другого ч. 1 ст. 3 цього Закону оцінці впливу на довкілля не підлягає планова діяльність, спрямована виключно на забезпечення оборони держави, ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій, відновлювальні роботи з ліквідації наслідків збройної агресії проти України (розмінування, відновлення зруйнованої інфраструктури) під час дії воєнного стану. Це може бути виправдано лише потребою в оперативному реагуванні на руйнівні наслідки війни, проте залишається ризик того, що наслідки такої діяльності можуть бути довготривалими та завдати значної шкоди екосистемі.

З початку війни в Україні було також ухвалено ряд нормативно-правових актів, якими було доповнено закони у сфері охорони навколишнього природного середовища, а також які спрямовані на розв'язання екологічних проблем війни, на забезпечення відновлення довкілля та регулювання екологічних ризиків.

Так, Порядком виконання робіт з демонтажу об'єктів, пошкоджених або зруйнованих унаслідок надзвичайних ситуацій, воєнних дій або терористичних актів, затвердженим ПКМУ від 19 квітня 2022 року № 474, передбачено здійснення таких робіт із дотриманням принципу забезпечення охорони навколишнього природного середовища. А Порядок управління відходами, що утворились у зв'язку з пошкодженням (руйнуванням) будівель і споруд унаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій або проведенням робіт з ліквідації їхніх наслідків, та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України, затверджений ПКМУ від 27 вересня 2022 року № 1073, встановлює, що управління відходами від руйнувань має здійснюватися із дотриманням вимог екологічної безпеки.

Наказом Державної екологічної інспекції України від 1 березня 2022 року № 73 «Про створення оперативного штабу для фіксації, упорядкування інформації та формування єдиного реєстру збитків, заподіяних довкіллю внаслідок вторгнення Російської Федерації на територію України» створено зазначений оперативний штаб при Державній екологічній інспекції України, який здійснює фіксацію екологічних злочинів в усіх регіонах України.

Також у Плані відновлення України до 2032 року, який було затверджено Кабінетом Міністрів України на засіданні уряду 15 листопада 2022 року як основний документ для відновлення країни після руйнувань, завданих війною, розміщено спеціальний розділ «Екологічна безпека».

Що стосується міжнародно-правового рівня регулювання проблем охорони навколишнього природного середовища в умовах війни, варто виокремити кілька міжнародно-правових актів і протоколів до них: Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року, яка містить вимогу, що поселення інтернованих осіб не можуть розташовуватися в екологічно небезпечних зонах (ст. 85); Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 8 червня 1977 року, статті 35 та 55 якого безпосередньо стосуються охорони природного середовища під час ведення бойових дій. Так, відповідно до ч. 3 ст. 35 Протоколу I заборонено застосовувати методи та засоби ведення воєнних дій, які мають на меті завдати або завдають шкоди природному середовищу. Згідно із ст. 55 Протоколу I під час ведення воєнних дій має бути виявлена турбота про захист природного середовища від широкої, довготривалої та серйозної шкоди. Заподіяння шкоди природному середовищу як репресалій заборонено. А також Декларацію Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього природного середовища від 3–14 червня 1992 року, принцип 24 якої зобов'язує держави поважати міжнародне право, що забезпечує захист навколишнього середовища під час воєнних конфліктів.

Висновки. Законодавство про охорону навколишнього природного середовища в умовах війни існує на таких рівнях: міжнародний, національний (рівень законів і підзаконних актів). Загалом законодавство у сфері охорони навколишнього природного середовища під час війни змінювалося й доповнювалося багато разів, проте розвиток правового регулювання в цій сфері відбувався за допомогою адаптації наявної системи й масиву законодавства до умов воєнного стану та реалій війни, її екологічних загроз і ризиків. Значна кількість нормативно-правових актів була пристосована до умов війни способом внесення змін і доповнень. Попри це, деякі автори вказують на застарілий характер цього законодавства. Водночас екологічне законодавство постійно розвивається, частина нових актів, які ухвалюються, присвячена врегулюванню екологічних відносин у межах здійснення певного виду господарської діяльності, але не завжди безпосередньо стосується подолання негативних екологічних наслідків війни. Частина нових нормативно-правових актів, які безпосередньо мають відношення до розв'язання екологічних проблем війни, присвячена вдосконаленню системи екологічного моніторингу в період дії правового режиму воєнного стану.

Основними викликами у сфері правової охорони навколишнього природного середовища в умовах воєнного стану стали проблеми адаптації національного законодавства до умов воєнного часу; пошуку балансу між екологічними вимогами та господарською діяльністю суб'єктів господарювання; пошуку ефективних механізмів відшкодування екологічної шкоди, заподіяної внаслідок бойових дій.

Пропонуємо доповнити основні закони, які становлять систему екологічного законодавства України, з метою більш ефективної їхньої адаптації до умов війни положеннями такого змісту: закріпити спеціальні екологічні стандарти ведення бойових дій; визначити перелік заходів подолання екологічних загроз, спричинених військовими діями; визначити заходи екологічного моніторингу в умовах воєнних дій; закріпити правила використання небезпечних речовин, які спричиняють довготривалі забруднення; закріпити механізм оцінки завданої довкіллю внаслідок ведення бойових дій шкоди, який враховує міжнародні стандарти; визначити механізм міжнародного позову для відшкодування екологічних збитків, завданих державою-агресором; доповнити перелік об'єктів підвищеної небезпеки об'єктами, що зруйновані чи пошкоджені внаслідок бойових дій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алмаші І. М. Забезпечення права людини на безпечне довкілля. *Нове українське право*. 2024. Випуск 2. С. 35–41.
2. Макаренко О. Ю., Макаренко Н. А. Правове забезпечення екологічної безпеки в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2024. Випуск 82, частина 2. С. 201–209.
3. Петрецька Н. І. Правове забезпечення раціонального природокористування в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2022. Випуск 74, частина 2. С. 28–33.
4. Рувін О. Г., Дубова К. О. Забезпечення екологічної безпеки держави в умовах сьогодення: адміністративно-правова характеристика. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 300–303.
5. Трегубенко Г. П. Державна екологічна політика у сучасних умовах: стан та напрями удосконалення. *Право та інновації*. 2023. № 4. С. 108–114.
6. Троцюк Н. В. Державна політика України у сфері охорони навколишнього природного середовища: виклики сьогодення. *Юридичний вісник*. 2023. № 3 (68). С. 51–60.
7. Шемшученко Ю. С., Гриньо Д. Д. Деякі аспекти обмеження екологічних прав і свобод людини під час дії правового режиму воєнного стану в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 4. С. 202–207.

REFERENCES

1. Almashi, I. M. (2024). Zabezpechennia prava liudyny na bezpechne dokillia [Ensuring the human right to a safe environment]. *Nove ukrainske parvo*. Issue 2, 35–41 [in Ukrainian].
2. Makarenko, O. Yu. & Makarenko, N. A. (2024). Pravove zabezpechennia ekolohichnoi bezpeky v umovakh voiennoho stanu [Legal provision of ecological security in the conditions of martial law]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii : Parvo*. Issue 82, part 2, 201–209 [in Ukrainian].
3. Petretska, N. I. (2022). Pravove zabezpechennia ratsionalnoho pryrodokorystuvannia v umovakh voiennoho stanu [Legal provision of rational nature management in the conditions of martial law]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii : Parvo*. Issue 74, part 2, 28–33 [in Ukrainian].
4. Ruvin, O. H. & Dubova, K. O. (2024). Zabezpechennia ekolohichnoi bezpeky derzhavy v umovakh sohodennia: administratyvno-pravova kharakterystyka [Ensuring environmental security of the state in today's conditions: administrative and legal characteristics]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. No. 1, 300–303 [in Ukrainian].
5. Trehubenko, H. P. (2023). Derzhavna ekolohichna polityka u suchasnykh umovakh: stan ta napriamy udoskonalennia [State environmental policy in modern conditions: state and directions for improvement]. *Pravo ta innovatsii*. No. 4, 108–114 [in Ukrainian].
6. Trotsiuk, N. V. (2023). Derzhavna polityka u sferi okhorony navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha: vyklyky sohodennia [State policy of Ukraine in the field of environmental protection: today's challenges]. *Yurydychnyi visnyk*. No. 3, 51–60 [in Ukrainian].
7. Shemshuchenko, Yu. S., Hryno, D. D. (2023). Deiaki aspekty obmezhenia ekolohichnykh prav i svobod liudyny pid chas dii pravovoho rezhymu voiennoho stanu v Ukraini [Some aspects of the restriction of environmental rights and human freedoms during the legal regime of martial law in Ukraine]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. No. 4, 202–207 [in Ukrainian].

O. A. Rassomakhina. LEGAL REGULATION OF ENVIRONMENTAL PROTECTION UNDER THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW: CHALLENGES FOR THE ECONOMIC SPHERE

The article analyses the provisions of Ukrainian legislation and practical approaches to environmental protection under martial law. The main normative legal acts in this area were analysed, and their provisions were summarized. The main legislative novelties in this area have been identified. An assessment of the state of legal regulation in this area and the problems, that arise in the process of implementing the mechanism of legal regulation of environment protection, is provided.

The purpose of the article is to highlight the legislative foundations of legal protection of the natural environment under martial law and certain aspects of the implementation of this mechanism; to analyse relevant changes and novelties in the legislation on this issue.

Philosophical and general scientific methods of cognition were used in the research process, in particular, general sociological method, historical method, formal-logical, system-functional and special-legal methods.

It is substantiated, that an extensive system of legal regulation of environmental protection has been created at the international and national levels, and a sufficient number of rules have been adopted in this area. It was concluded, that the legal regulation of environmental protection in the conditions of martial law requires flexibility and adaptation to new conditions.

The legislation of Ukraine should contain mechanisms for rapid response to environmental disasters and effective management of resources during wartime. All of these modifications must take into account the novel realities of management in times of war, when it becomes imperative to integrate environmental safeguarding principles with safeguarding the safety of business entities, individuals, and ensuring the continuation of economic activity.

Keywords: environmental protection, environment, natural resources, ecological damage, sustainable development, business entities.